

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אֶמֶר ויום העצמאות, תשע"א
מספר 913

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמְּחַרַת הַשָּׁבֹת... שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמַיִמֹת תִּהְיֶינָה" (כג: טו)

באמצע הדיון על החגים מופיעה בפרשתנו מצוות "ספירת העומר". למצווה זו יש כמה מאפיינים ייחודיים, והבולט שבהם הוא שמצווה זו היא המצווה היחידה בתורה הדורשת פעילות במשך שבעה שבועות שלמים. לפי בעל הלכות גדולות (ר' שמעון קיירא, המאה התשיעית, הלכות מנוחות קלג, ע"ג), שכחה של ספירת העומר אפילו ליום אחד במשך שבעה שבועות מבטלת את המצווה כולה, ואין טעם להמשיך לספור, היות שממילא האיש אינו מקיים את המצווה. טעמו של בה"ג עמו, משום שכתוב "תמימות" ("שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמַיִמֹת תִּהְיֶינָה"). כידוע, לפי דעה אחרת, כמו שכתב הרא"ש בשם הר"י (מסכת פסחים, פרק י סימן מא): "כל לילה ולילה מצווה בפני עצמה היא".

הדיונים על ספירת העומר מרובים, והשאלות רבות, אף שרק מעט הוקדש ישירות להלכות ספירת העומר: דף אחד בגמרא (מנחות סה ע"ב - סו ע"א), ארבע הלכות ברמב"ם (הלכות תמידים ומוספים ז: כב-כה) וסימן אחד ב"טור" וב"שולחן ערוך" (או"ח תפט). אבל מועט זה מחזיק את המרובה. הדיון בספירת העומר רחב ביותר בספרי המפרשים והתשובות. להלן נדון בשני נושאים הנוגעים למהות של ספירת העומר.

א. הנוסח של ספירת העומר זהה בארץ ובחו"ל. מדוע? בחו"ל חל ספיקא דיומא, ולכן חוגגים שני ימי חג, עורכים את הסדר פעמיים, מקדשים על היין פעמיים, וכל מה שקשור לחג עושים פעמיים בגלל ספיקא דיומא. לכן בתפילת מוסף של חג הסוכות, כאשר מזכירים קרבן אחר בכל יום, אומרים, לדוגמה: "וביום השלישי פרים עשתי עשר... וביום הרביעי פרים עשרה", וכך בכל ימי החג. כלומר, בכל יום מזכירים קרבנות של שני ימים. אולם בספירת העומר אין זכר לספיקא דיומא. מדוע לא אומרים בדומה לתפילת מוסף בסוכות "היום חמישה עשר ימים לעומר... והיום שישה עשר ימים לעומר". למה ספיקא דיומא נעלם לחלוטין בחו"ל בספירת העומר?

ב. כתוב ב"שולחן ערוך" (תפט, ד) שאם שאל אדם את חברו "כמה ימים בספירה?" והנשאל טרם ספר, עליו להשיב: "אתמול היו כך וכך ימים" ולא לציין את הספירה של אותו לילה, מפני שאם אדם אומר את המספר השייך לאותו לילה, הרי הוא מקיים באמירה זו את מצוות ספירת העומר, אך ללא ברכה. לכן כאשר ירצה לספור את העומר לאחר מכן לא יוכל לברך, שכן את המצווה כבר קיים.

הלכה זו נוגדת פסק של ה"שולחן ערוך" עצמו (או"ח ס, ג), שמצוות צריכות כוונה, דהיינו מי שמבצע את פעולת המצווה בלי כוונה לקיימה אינו מקיים את המצווה. וכאן אמירת מספר הימים בעומר אך ורק כדי לספק מידע לשואל, ללא כל כוונה לקיים את המצווה, הרי שלא תחשב קיום מצווה. אם כן למה הנשאל אינו יכול לספור בברכה בהמשך אותו לילה? השאלה מקבלת משנה תוקף מההלכה שאם הנשאל אכן השיב לחברו בציון מספר הימים, ולא ספר את העומר לאחר מכן, נחשב הדבר דילוג על יום בספירה, ואין הוא רשאי לברך בימים הבאים.

התשובה לשאלה הראשונה היא שספירת העומר שונה לחלוטין מתפילה. בתפילה החובה היא לקרוא את הטקסט ותו לא. אבל בספירת העומר הפעולה הנדרשת היא "ספירה" ולא "קריאה". מהות פעולת הספירה היא לקבוע יום מסוים בספירת העומר. לכן אם אומר מישהו "היום חמישה עשר ימים לעומר" וממשיך בגלל ספיקא דיומא ואומר גם "היום ששה עשר ימים לעומר", האיש לא ספר כלל. אין ספירה בספק. ספירה היא רק פעולה ודאית. לכן אי אפשר להכניס ספיקא דיומא בספירת העומר.

רעיון זה מסביר גם את הפסיקה של המגן אברהם (או"ח תפט, ב): "מותר לספור בכל לשון ודווקא בלשון שמבין, שאם אינו מבין לשון הקודש וספר בלשון הקודש, לא יצא, דהא לא ידע מאי קאמר". פסק זה נוגד את קביעתו במצוות אחרות, בכלל זה הלל, קידוש, תפילת עמידה וכו', שהאיש מקיים את המצווה אף שאינו מבין עברית כלל. ההבדל הוא שבהלל, בקידוש ובתפילה, החיוב הוא לומר את המילים, וזאת הוא עשה אף שאינו מבין את פירוש המילים. אבל בספירת העומר הדרישה היא לספור. אם הוא אינו מבין מה הוא אומר, האמירה אינה נחשבת ספירה.

שלא כפסק המגן אברהם, שאילת יעב"ץ פסק (סימן קלט): "אף שאינו מבין בלשון הקודש, יצא". הכיצד? אם האיש אינו מבין, כיצד האמירה שלו יכולה להחשב ספירה? אולי אפשר לתרץ שאף על פי שהאיש אינו מבין את משמעות המילים, הרי הוא מבין, לדוגמה, שהיום הוא היום העשרים לספירה, והוא גם מבין שבמילים שהוא אומר הוא מדגיש שהיום הוא היום העשרים לספירה, אף שאינו מבין פירושה של כל מילה ומילה. יכול להיות שהבנה זו מספיקה כדי להחשב כספירה.

עדיין נותרה השאלה השנייה בדבר הכוונה בספירת העומר. התשובה לשאלה זו היא שיש מחלוקת אם מצוות צריכות כוונה (או"ח ס, ד), וקיימת דעה שמצוות אינן צריכות כוונה. אף שה"שולחן ערוך" פסק שמצוות צריכות כוונה, הרי פסק זה אינו מבטל לגמרי את הדעה האחרת. לפי הכלל "ספק ברכות להקל", אף שלא התקבלה להלכה הדעה שמצוות אינן צריכות כוונה, הרי עצם קיומה של דעה זו די בו להכיל את הכלל "ספק ברכות להקל". לכן אי-אפשר לברך אם האיש כבר אמר לחברו שהיום כך וכך ימים בעומר.

בהמשך לנושא זה, נשאלה בספרות ההלכה בדורנו השאלה הזאת: אדם לומד הלכות ספירת העומר ומצטט בקול את הכתוב ב"שולחן ערוך" (תפט, א) "וביום השמיני יאמר היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד לעומר", ואותו לילה היה במקרה ליל השמיני בעומר, והאיש טרם ספר כאשר ציטט את ההלכה. האם הוא יכול מאוחר יותר לספור עם ברכה?

התשובה שניתנה לשאלה זו היא שאינו יכול לשוב ולברך, בדומה להלכה שנפסקה ב"שולחן ערוך" לשאלה דלעיל. אולם יש לתמוה על תשובה זו, שהרי יש הבדל ניכר בין שני המקרים: במקרה הראשון קבע האיש שענה לשואל שהיום כך וכך ימים בספירה, דהיינו הוא ביצע את פעולת ספירת העומר אבל ללא כוונה לקיים את המצווה. אבל כאן האיש כלל לא ביצע את פעולת הספירה אלא רק למד הלכה, ובמקרה אמר את המילים המתאימות לספירת העומר של אותו לילה. פעולה זו אינה נחשבת ספירה כלל. לכן גם לפי הדעה שמצוות אינן צריכות כוונה האיש לא יצא ידי חובתו, ולכן מן הראוי היה שיהיה רשאי לברך כאשר הוא סופר בהמשך הלילה.

דוגמה לשאלה נוספת בעניין ספירת העומר מתייחסת למצב שבו הגיע נער לגיל בר-מצווה בימי ספירת העומר. השאלה היא: אם החל לספור בברכה לפני בר-המצווה, בהיותו קטן, האם הוא יכול להמשיך ולברך כאשר הוא ממשיך לספור אחרי יום הולדתו? מצד אחד היות שבהיותו קטן הוא פטור ממצוות ורק ספר לשם חינוך (ולכן ספירתו אינה ספירה), וכאילו דילג על כל הימים הראשונים ולכן אינו יכול לברך אחרי שהגיע לגיל מצוות. מצד אחר אותו נער ספר בכל הימים, ועל ידי זה קיים "שבע שבתות תמימות תהיינה", ולכן אין סיבה שלא יוכל להמשיך לברך. זה נראה מצב אבסורדי, שלפני יום קבלת המצוות חייב הנער לברך בכל לילה על ספירת העומר (גם אם מדין חינוך), ודווקא אחרי שהגיע למצוות אסור לו לברך?!

שאלה זו נדונה בהרחבה בספרות ההלכה, ולא נוסף על הדיון כאן. הצגנו רק כמה דוגמאות כדי להראות את המגוון הרחב של נושאים מעניינים הנוגעים לספירת העומר.

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפיזיקה